

partizana (predvođenih, dakako, Hrvatom Josipom Brozom – prim. N. R.) s nacistima! Autor zapravo prezentira staru shemu povjesničara Veselina Đuretića prema kojoj su na ovaj ili onaj način zapravo svi Hrvati bili orijentirani fašistički, a svi Srbi pak antifašistički. Schematizirano je prikazivanje hrvatsko-srpskih odnosa u knjizi doseglo svoj vrhunac u tvrdnji da je pobjeda komunističke revolucije nakon rata donijela katastrofu srpskom narodu, jer je izjednačila antifašistički i time pobjednički srpski narod s Hrvatima, svrstavajući ih u partizane, tj. pobjednike!

Protić ističe da su svi pravni akti komunista u posljednjih pedeset godina bili protupravni, te da su svi nesrpski narodi posrednim – komunističkim – putem osvarili svoje stare federativne, tj. separatističke težnje (ustav iz 1974.). Nadalje ističe da su jedine Srbija i Crna Gora od južnoslavenskih naroda još u 19. stoljeću stvorile svoju državu, da bi na poslijetku četnici kao istinski srpski nacionalisti na strani pobjednika bili proglašeni za izdajice pod komunističkim režimom. Protić pojašnjava srpski nacionalni ideal iz 19. stoljeća iz kojeg jasno slijedi da za Srbe Jugoslavija, kao uostalom niti jedna druga verzija »Velike Srbije« kao višenacionalne države, nije moguća: »svi Srbi u srpskoj državi, a ne svi Srbi u jednoj državi«.

I što još na kraju reći? Protićeva je knjiga svakako zanimljiva, ali i korisna jer je svojevrstni mali leksikon »historiografskog« srbovanja. Ona je puna starih, ali još uvijek aktualnih stereotipnih pristupa, stajališta, teza i vrijednosnih sudova o modernoj nacionalnoj povijesti u nama susjednoj historiografiji. Poruka u zaključnom poglavlju *Stupovi Srpstva* (379.–407.) ne ostavlja sumnje da je ovdje u prvom planu politički pragmatizam. Naime, knjiga je trebala Srbima pokazati da je »izlaz« iz »pada« u jugoslavenski »komunistički pakao« u »pokajničkom povratku« (407) pravim vrijednostima srpstva koje autor još jedanput rezimira: srpsko pravoslavlje, srpska državotvornost, srpska kruna i kao najmlađa vrijednost srpskog identiteta – nepomirljivi antikomunizam.

Natalija Rumenjak

WILLIAM A. HINNEBUSCH, Dominikanci. Kratka povijest Reda, Hrvatska dominikanska provincija, Nakladni zavod Globus, Zagreb 1997. str. 266. STJEPAN KRASIĆ, Dominikanci, Povijest Reda u hrvatskim krajevima, Hrvatska dominikanska provincija, Nakladni zavod Globus, Zagreb 1997., str. 236.

Kratku povijest dominikanskoga reda iz pera američkog dominikanca preveo je na hrvatski Emanuel Kisić, a objavio Globus u svojoj biblioteci »Ljudi u Crkvi«. Autor je knjigu podijelio u 13 poglavlja, kojima je priložio tri dodatka, a na kraju je Kazalo imena osoba i mjesta.

Dominikanci su jedan od najvažnijih crkvenih redova zapadnog kršćanstva, a spadaju u skupinu prosjačkih redova, nastalih na početku 13. stoljeća. Njihova plodna i često kontroverzna povijest označava u mnogočemu razvojni hod zapadne Crkve i civilizacije. Povijesni pregled autor započinje osnutkom Reda. Najprije ukratko opisuju život osnivača sv. Dominika Guzmána (1170.–1221.) iz Kastilije, koji kao regularni kanonik iz Osma prati svoga biskupa na misionarskom putu u Dansku. U Francuskoj

susreće krivovjerce Albigenze i uvida potrebu propovijedanja i teološke formacije klera u cilju obrane vjere i obraćenja krivovjernika. Najprije sakuplja prve drugove i osniva samostan redovnica, a 1215. odlazi u Rim da dobije potvrdu za svoj novi Red. Potvrđuje ga papa Inocent III. godine 1216. i povjerava Dominiku da izabere jedno od postojećih Regula. On izabire Regulu sv. Augustina koju kasnije preuređuje i proširuje s najvažnijim karakteristikama: visoka teološka naobrazba u službi propovijedanja kršćanske vjere, stoga i službeni naziv »Red propovjednika«. Prvi opći zborovi (kapituli) godine 1116. i 1120. određuju glavne detalje unutarnjeg ustrojstva i apostolata Reda.

Prvi razvoj dominikanaca u 13. stoljeću ujedno označava i najplodnije razdoblje u povijesti Reda. Tada se dopunjavaju konstitucije, ustanovljuje dominikanski obred, koji je na snazi sve do Drugoga vatikanskog sabora; postiže se samostalnost u djelatnosti od mjesnih biskupa i neposredna ovisnost o papi. Razvija se školska djelatnost s akademskim zakonikom iz 1259., koji postaje najpoznatiji u srednjem vijeku. Skoro u svakom samostanu se osnivaju učilišta za vlastiti podmladak, koja često pohađaju i vanjski studenti. To je ujedno vrijeme i najvećih dominikanskih mislilaca i pisaca, kao što su Toma Akvinski, Albert Veliki, Rajmund Penjafortski, Vinko iz Beauvaisa, Jakov de Voragine, Lovro iz Orleansa, Toma iz Cantimprea i drugi. Jednako je značajan dominikanski apostolat propovijedanja s poznatim protagonistima kao što su Vilim Peraldo, Stjepan od Bourbona i drugi. Njihovi putujući propovjednici potiču izgradnje crkava i samostana, oko kojih se stvaraju naselja i gradovi. U radu im pomažu Treći red i bratovštine, a onivaju i promiču nove pobožnosti (posebice ružarja ili krunice); ispovjednici su vladara i uglednika, vizitatori i pomiritelji zaraćenih strana.

Četvrto poglavlje autor posvećuje misionarskom radu dominikanaca do godine 1500. Misijski su zanos ti propovjednici naslijedili od svog osnivača, pa ubrzo proširuju svoju djelatnost na sjeverne krajeve Europe, na sjevernu Afriku, Palestinu, Siriju, Mezopotamiju, Perziju i Indiju. Osnovali su Kongregaciju hodočasničke braće za misionare u različitim azijskim zemljama koja najviše uspjeha ima sredinom 14. stoljeća. Nakon obraćenja istočnih redovnika iz Orne u Armeniji (1330.) osnivaju Ujedinjenu braću sv. Grgura Prosvjetitelja, koja sa samostanima u Armeniji, Gruziji i Krimu djeluje na jedinstvu armenskih i latinskih crkava sve do početka 19. st.

Kroz iduća poglavlja autor donosi kratke i sažete preglede prilika i djelatnosti Reda u pojedinim stoljećima. Tako u svakome prikazuje značajnije učitelje (vrhovne poglavare), opće zborove, razvoj i nastajanje novih provincija, propovjedničku djelatnost te učilišta i proučavanje teologije. Četrnaesto stoljeće karakterizira opadanje redovničkog duha, disciplina i posebice siromaštvo te prvi pokušaji obnove pod utjecajem dominikanske trećoredice i mističarke sv. Katarine Sienske, koju provode Rajmund iz Kapue i Ivan Dominici. U to vrijeme djeluje glasoviti propovjednik sv. Vinko Ferrerski, dok su nosioci novoga duhovnog pokreta »Devotio moderna« bili njemački mistici i plodni pisci Meister Eckhart, Ivan Tauler i Henrik Suzon. Obnova i preustrojstvo Reda ostvaruje se u 15. st. kada se nasuprot tada ustaljenom redovničkom životu »konventualaca« osnivaju reformirane kongregacije »opservanata« prema izvornom duhu i zamisli osnivača Dominika. Obnovu započinje sv. Antonin u glasovitom samostanu sv. Marka u Firenci, u kojemu je slavni Beato Angelico oslikao samostanske ćelije. U to se vrijeme Dubrovčanin Ivan Stojković bori za jedinstvo u Crkvi, a Savonarola protiv korumpiranog papinstva. Tada svoj vrhunac doživljava španjolska inkvizicija, koju vode dominikaanci još od prijašnjih stoljeća. Jakov Sprenger i Henrik Kramer svojim zloglasnim djelom o progonu vještica (»Malleus maleficarum« = Malj vještica) označavaju simbol tadašnje masovne hysterije.

Mnoge značajke dominikanske djelatnosti autor samo letimično spominje ili nedovoljno komentira, što je razumljivo s obzirom na opseg i namjenu djela. S otkrićem Novoga svijeta dominikanci među prvima sudjeluju u »duhovnoj conquisti« novih naroda. Premda su njihovi prekomorski misionari i teolozi različito shvaćali pokršćavanje poganskih naroda i kolonijalnu politiku, nezaboravna je ostala hrabra borba Bartolomeja de las Casasa za ljudska prava Indijanaca. U vrijeme protestanske reformacije

Red doživljava velike gubitke i štete. Osim što je izgubio nekoliko provincija i pedesetak samostana, mnogi redovnici i redovnice prelaze na stranu reformacije. Drugi se ističu kao teolozi i pisci u obrani i obnovi katoličanstva, a posebice kao teolozi na Tridentskom saboru. Stvaranje nacionalnih država i buđenje nacionalne svijesti od renesanse pa nadalje ostavlja velikog i često tragičnog traga na život i djelovanje dominikanaca. Tako u 16. stoljeću prevladavaju talijanski redovnici i Red sve više potpada pod kontrolu papa. Ograničenja dolaze i od svjetovnih vladara, pa premda u 17. st. mnogi dominikanci sudjeluju u polemikama s janzenizmom, glaikanizmom i probabilizmom, drugi pristaju na stranu francuskih političko-crkvenih pokreta. U sljedećem stoljeću prevlast preuzimaju španjolski redovnici i tada nastaju dvije vrhovne uprave Reda: španjolska i ona za ostale zemlje. Autor kritički procjenjuje zastoj i određenu začahurenost dominikanaca prema izazovu prosvjetiteljskih ideja, ili kada se suprotstavljaju naprednim pokušajima drugih redovnika da prilagode kršćanstvo istočnim kulturama (Kina, Indija).

Najteže razdoblje u povijesti Reda je stoljeće nakon Francuske revolucije (1789.), u kojemu doživljava progone i izgon iz različitih liberalnih država zapadne Europe i Latinske Amerike. Donekle preživljava u istočnoj Europi, propadaju mu mnoge misije u Aziji, ali otvara nove u Africi i Australiji te se početkom 19. stoljeća širi u Sjedinjenim Američkim Državama. Premda sredinom 19. st. velike napore u obnovu polažu glasoviti pariški propovjednik Henry-Dominique Lacordaire i generalni vikar Vinko Jandel, ipak Red 1876. godine bilježi najmanji broj članova (3474) sve od 13. stoljeća. Zato su kušnje i obnoviteljski napori prijašnjeg stoljeća urodili plodom novog procvata Reda u posljednjih sto godina. U samoj upravi redaju se učitelji iz različitih zemalja, čime je prevladano nekadašnje nacionalno obilježje, zabilježen je porast članova redovnika, redovnica i Trećeg reda. Procvat doživljava misijsko djelovanje i školski rad. Još krajem 19. st. glasoviti biblicist Josip M. Lagrange osniva u Jeruzalemu biblijsku školu i izdaje časopise za proučavanje Sv. pisma, čime inicira moderne orijentalne studije. Dominikanci razvijaju različite apostolate prilagodene novim prilikama, kao vojni dušobrižništvo, kroz masmedije i socijalni rad. Dali su velike teologe ovoga stoljeća: Marie-Dominique Chenua, Yvesa Congara i Edwarda Schillebeeckxa, dok je Henry Pire dobio Nobelovu nagradu za mir zbog humanitarne djelatnosti s izbjeglicama.

U 12. poglavlju autor prilaže kronologiju događaja i važnijih datuma od 1975., a u zadnjem sadašnje stanje Reda (1996.), zapravo statističke podatke o broju članova i samostana muških i ženskih ogranaka dominikanske zajednice. Dodaci sadrže popise papa od osnutka dominikanskog reda, vrhovnih učitelja Reda i dominikanskih svetaca i blaženika.

Ova knjiga zavrjeđuje pažnju jer prikazuje povijest jednoga važnog crkvenog reda koji je kroz sedam stoljeća gradio i dijelio sudbinu ne samo Katoličke crkve nego i zapadne civilizacije. Dao je mnoštvo velikih ljudi zaslužnih na različitim područjima vjere i uljudbe, ali je jednako kao i druge slične institucije u pojedinim povijesnim razdobljima imao svojih slabih strana. Autor u ovako cjelovitom pregledu nije mogao obuhvatiti sve vidove i probleme tako bogate i kompleksne povijesti. Premda nastoji biti kritičan i nepristran, ipak u nekim dijelovima nije uspio izbjeći tipične elemente takvih povijesnih prikaza. Tako mu prvo poglavlje nalikuje na hagiografski rad, a neka kasnija više na propovijed nego na povijesni pregled. Dok neke pojave i događaje procjenjuje kritički, druge, kao inkviziciju, progon vještica i sl. rješava kratkim i općenitim »ispricama«, ne ulazeći u dublju analizu okolnosti i povijesnog konteksta. Unatoč tomu knjiga donosi mnoštvo zanimljivih i korisnih podataka o bogatoj i burnoj povijesti dominikanaca.

Autor, ugledan hrvatski povjesničar iz dominikanskog reda, na početku svoje knjige naglašava da je povijest njegova Reda u hrvatskim krajevima ostala većim dijelom neistražena, pa je želio pružiti njegovu kratku povijest, stavljajući u prvi plan ono što je manje poznato. Knjigu je objavio Globus u istoj seriji kao i opću povijest dominikanaca W. A. Hinnebuscha, kojega Krsić po koncepciji na neki način slijedi.

U prva četiri poglavlja autor daje povijesno-kronološki pregled hrvatskih dominikanaca, dok u drugih pet prikazuje različite vidove njihove djelatnosti, s opisom ženskih samostana kroz povijest i dodaje na kraju popise dominikanskih biskupa i poglavara u našim krajevima.

U poglavlju *Prvi samostani na hrvatskom prostoru i uspostava Dalmatinske provincije* (7–14) opisuje interes sv. Dominika i njegovih prvih drugova za djelovanje među krivovjercima u Bosni i nekrštenim Kumanima na sjeveru tadašnje Ugarske. Zato je na jednom od prvih zborova godine 1221. u Bologni odlučeno da se u tim krajevima otvore nova područja djelatnosti, a Pavlu Dalmatincu, jednom od prvih Dominikovih suradnika, povjerena je zadaća da organizira Ugarsku provinciju. Tako se u sklopu te provincije otvaraju prvi samostani u Zagrebu (1228.), Čazmi, Virovitici, Bosanskoj Dubici i Bihaću, a sljedećeg stoljeća u Požegi, Samoboru, Jastrebarskom, Fruškoj gori i drugdje. Od dalmatinskih gradova najprije osnivaju samostane u Dubrovniku (1225.), iduće godine na Rabu, pa u Ninu, zatim u Splitu, Zadru, Pagu, Ulcinju, Trogiru, Kotoru, Skradinu itd. Godine 1380. osnovana je Dalmatinska provincija sa sjedištem u Zadru, od koje je 1392. odvojeno nekoliko talijanskih samostana na sjeveru Jadrana, ali su kroz 15. i 16. otvoreni novi na Ugljanu, Rijeci, Pašmanu, Korčuli te nekoliko u Srbiji i Albaniji.

Ukratko autor opisuje djelovanje dominikanaca u Bosni, kamo dolaze da bi obratili tamošnje krstijane ili bogumile. U tim se krajevima spominju još u 1233., ali su vjerojatno došli ranije. Dolaze kao papinski legati i biskupi, obraćaju tamošnje banove i kraljeve. Do 15. stoljeća imali su u Bosni osam biskupa, od kojih je najpoznatiji Nijemac Ivan od Wildeshausena.

Poglavlje *Obnova prvotnog načina redovničkog opsluživanja* (21–30) najprije se ukratko osvrće na krizu i obnovu Reda uopće kroz 14. i 15. st. Naglašava se da je jedan od nositelja dominikanske obnove bio dubrovački nadbiskup Ivan Dominici. Zbog toga prvi reformirani samostani nastaju na dubrovačkom području, čemu je pogodovao i politički status Dubrovačke Republike, dok su obnovu u Dalmatinskoj provinciji kočile mletačke vlasti. Nakon reformiranih samostana u Čiovu, Dubrovniku, Lopudu i drugdje osnovana je 1482. posebna Dubrovačka kongregacija, koja s vremenom otvara nove samostane. Njoj se pridružuju i samostani u Senju, Modrušu i Bihaću, koji godine 1508. godine zajedno sa samostanima u Brinju, Kraljevici, kod Bosiljeva i dva u Istri osnivaju Senjsku kongregaciju (u izvorima nazivanu i Hrvatskom kongregacijom ili provincijom).

U poglavlju *Uspon i pad Dalmatinske provincije* (31.–42.) autor zaokružuje povijesni pregled hrvatskih dominikanaca od 15. st. do danas. Oni su u Dalmatinskoj provinciji najveći procvat imali sredinom 15. st. s oko 70 samostana i blizu 2000 redovnika. Prodorom Turaka porušeni su i uništeni mnogi samostani tako da 1573. provincija ima svega osam samostana s oko 100 redovnika. Stanje se neznatno poboljšavalo kroz sljedeća dva stoljeća. Prosperitet Dubrovačke kongregacije zaustavlja veliki potres u gradu godine 1667. Mletački zakoni pod utjecajem prosvjetiteljstva u drugoj polovici 18. st. svojom cenzurom i kontrolom uvelike štete dalmatinskim samostanima, a francuska uprava zaposjeda i ukida neke samostane tako da ih je 1807. ostalo svega šest. Godine 1835. ujedinjene su Dalmatinska provincija i Dubrovačka kongregacija sa sjedištem u Dubrovniku. U Zagrebu je osnovan samostan 1927., u Subotici 1945. i u Rijeci 1951. Godine 1965. ustanovljena je jedinstvena Hrvatska provincija, s jednim samostanom u Zenici i dva u Sloveniji. Godine 1995. ona ima 12 samostana i kuća sa 77 članova i četiri postaje u inozemstvu za hrvatske iseljenike.

Propovjednički apostolat opisuje autor nastojanjem hrvatskih dominikanaca da djeluju i njeguju narodni jezik. Pokazuje tako primjere starijih pisaca hrvatskih nabožnih i lingvističkih djela (Donat Crissava, Rajmund Džamanjić i dr.), te svjedočanstva suvremenika o takvoj njihovoj djelatnosti. Spominje potom neke od poznatijih pobožnosti i bratovština koje dominikanci uvode i promiču u našim krajevima.

Najopširnije mu je poglavlje o školskom djelovanju: *Propovijedanje s profesorske katedre* (61–103). Opisuje najprije samostanske gramatičke škole, od kojih je najstarija kod Prčnja, zatim na Hvaru, a posebice su važne one u Kotoru i Dubrovniku, za koje Dubrovčanin Andeo Martinušić piše udžbenik (»Methodus grammaticae«). Neko su vrijeme u 17. st. vodili javnu gimnaziju u Dubrovniku i Ilirski zavod u Monte Garganu u Italiji. Filozofsko-teološki studiji postoje od 14. st. u Trogiru, Dubrovniku, Splitu, Hvaru, Šibeniku, Korčuli i drugim gradovima. Najpoznatije je generalno učilište u Zadru, osnovano 1396., koje 1553. postaje »povlašteno učilište« s pravom dodjele akademskih titula. Na njemu studiraju i predaju redovnici iz različitih zemalja. Prikazuje zatim učilišta i škole u našem stoljeću, kao Visoku bogoslovnu školu u Dubrovniku, srednju školu koja iz Lokruma seli u Bol na Braču, pa u Starigrad na Hvaru, Dubrovnik i opet u Bol, gdje 1940. postaje javna škola s internatom. U Zagrebu Red 1931. osniva također internat, a neko vrijeme vodi i gimnaziju (1941.–1945.). Poglavlje završava s prikazom doprinosa nekih dominikanskih biskupa za škole u Dalmaciji, poput bl. Augustina Kažotića, Ivana Dominika Stratica i dr.

Poglavlje *Propovijedanje pisanom riječju* (103.–118.) govori o dominikanskim piscima. Najprije autor prikazuje značajnije starije teološke pisce poput Pavla Dalmatinca, Martina iz Zadra, Augustina Kažotića i Ivana Stojkovića, te dubrovačke kroničare i povjesničare poput Ambroza i Klementa Ranjinu, Lovru Vitetića, Ambroza Gučetića, Serafina Crijevića i druge. Zatim prilaže popis važnijih pisaca iz područja teologije, filozofije, povijesti, pjesništva i književnosti, prirodoslovlja, jezikoslovlja, prava i glazbe. Među njima su i neki važniji autori iz novijega doba, poput Jordana Kuničića, Hijacinta Boškovića, Rajmunda Kuparea, Zlatana Plenkovića i drugih.

Dominikanke (119–148) ili redovničke ženske zajednice autor dijeli na koludrice koje od 13. st. imaju u Dalmaciji šest samostana, na trećoredice bez zavjeta, koje također od 13. st. postoje gotovo u svim dalmatinskim gradovima, te na sestre trećeg samostanskog reda. Njihovi su stariji samostani u doba Turaka uglavnom nestali pa je dominikanac Andeo Miškov 1905. od preostala tri samostana osnovao Kongregaciju Andela čuvara u Korčuli. Bave se odgojem mladeži, njegom bolesnika i staraca i danas imaju 22 kuće i samostana. Na kraju poglavlja autor prilaže nekoliko životopisa dominikanki svetoga života, kao bl. Ozane Kotorske, bosanske »pustolovke« Magdalene Pereš iz 17. st. i drugih.

Kratke životopise dominikanskih hrvatskih blaženika i Božjih ugodnika donosi autor u poglavlju *Plodovi svetosti* (149.–168.). Među njima su bl. Pavao Dalmatinac, zagrebački biskup bl. Augustin Kažotić, Grgur Splitsanin, Jeronim iz Ulcinja, Ivan iz Drača, Nikola Milinović, Benedikt Babić, bosanski mučenici i dr. Zadnja dva poglavlja sadrže popise hrvatskih biskupa dominikanaca i njihovih poglavara provincija na našem području. Kazalo imena osoba i mjesta je nakon sažetka na engleskom i talijanskom jeziku.

Djelo je prvo takve vrste na hrvatskom jeziku i posebna mu je vrijednost što je utemeljeno na arhivskim i objavljenim izvorima. Tako nam pruža dokumentiranu sintezu i povijesni pregled crkvenog reda koji je imao važnu ulogu u hrvatskoj povijesti i kulturi. Ipak nam je autor ostao dužan što nije naveo ili barem spomenuo dio postojeće literature drugih autora o pojedinim vidovima dominikanske djelatnosti u hrvatskim krajevima. Uz to, vješto je »preskočio« neke aspekte ili događaje, kao ulogu i sudbinu dominikanskoga reda u Bosni, u inkviziciji u Dalmaciji, koji su otprije prilično istraženi i poznati. Ili uopće ne spominje Korčulanina Vinka Paletina o kojemu je u nas objavljeno nekoliko djela. Jednako zaobilazi dosad posve neistraženu djelatnost

dominikanskih pučkih misionara, Anđela Miškova i njegove skupine u 19. i 20. st., spominjući ih samo jednom rečenicom u bilješci. Unatoč nedostacima Krasićevo djelo je vrijedan doprinos poznavanju jednog značajnog aspekta hrvatske vjerske i kulturne povijesti.

Mijo Korade

TRI KNJIGE JAKOVA SIROTKOVIĆA O GOSPODARSKOJ OSNOVI PROPASTI SFR JUGOSLAVIJE I VELIKOSRPSKE AGRESIJE NA HRVATSKU. »Hrvatsko gospodarstvo 1945–1992. Ekonomski uzroci slo-
ma Jugoslavije i oružane agresije na Hrvatsku«, Zagreb, 1993.; »Hrvatsko
gospodarstvo. Privredna kretanja i ekonomska politika«, Zagreb, 1996.;
»Memorandum SANU iz 1995. godine. (Kritički osvrt na knjigu K. Mihai-
lovića i V. Krestića 'Memorandum SANU', odgovori na kritike, izdanje
SANU, Beograd 1995. (IX), urednik M. Pantić, glavni tajnik SANU, str.
150, tisak GIP Kultura«, Zagreb, 1996.

Po gospodarskoj podlozi Hrvatska nije siromašna zemlja. Ali, gledajući statističke pokazatelje unazad stotinu godina, ona je gotovo stalno na periferiji gospodarskih zbivanja i pod negativnim pritiskom onih snaga koje su trenutačno ili na duži rok vladale ovom zemljom. Tako je (rasparčana) Hrvatska – imajući u vidu sadašnje njene državne okvire – ulazila u red siromašnijih zemalja i u sklopu goleme Habsburške monarhije, potkraj njezina života u počecima našega stoljeća. No, ulaskom najvećega dijela hrvatskoga korpusa 1918. godine u karadorđevićevsku monarhiju (preko Države Slovenaca, Srba i Hrvata, sa sjedištem u Zagrebu) pokazalo se da je Hrvatska (uz Sloveniju) ipak najrazvijeniji dio te (prve) Jugoslavije. No, odnosi su ostali po starom, kao i u doba Habsburgovaca, samo što se središte ekonomske moći od Budimpešte (središta trans-lajtanijskog dijela Austro-Ugarske) i Beča (centra zapadnoga, cislajtanijskog dijela te Dualne monarhije) prenijelo u Beograd, a na Rim za nekoliko hrvatskih područja na jadranskoj obali. Na sve to još je došao i Drugi svjetski rat, jer je takva Hrvatska iz njega izašla unesrećena, a neuspjeli Staljinov pokušaj da 1948. godine skrši samostalan put Titove Jugoslavije dodatno je omeo oporavak na duže vrijeme. Ipak, (uz Sloveniju) Hrvatska – i s hrvatskim područjima koja su do II. svjetskoga rata bila u Kraljevini Italiji – počinje prikazivati sve brži gospodarski razvoj. Lomljenje demokratskih procesa 70-ih godina, snaženje velikosrpskih tendencija na račun drugih naroda i sve slabije praćenje suvremenih trendova u sve bogatijem zapadnom svijetu dovode 80-ih godina Hrvatsku do krize koja, primjerice, ostvareni društveni proizvod vraća gotovo na razinu od prije dvadesetak godina. Unatoč tome, Hrvatska je (uz Sloveniju) imala dodatne snage da zadrži status najbogatije jugoslavenske republike. Kako je to moguće? Zahvaljujući »višoj produktivnosti rada i većoj efikasnosti sredstava, ali osobito zbog najsporijeg rasta stanovništva«, pa je »Hrvatska zadržala i nešto poboljšala globalni nivo razvijenosti, koji je mjereno društvenim proizvodom po stanovniku 1955. iznosio 20 posto više«. To se, međutim, nije odrazilo i na standard stanovništva, koji je »relativno zaostajao, tako da je u 1989. godini, mjereno potrošnjom po domaćinstvu, bio na jugoslavenskom prosjeku«, navodi akademik Jakov Sirotković.